

Є. Величко

КОМПОЗИТНІ СЕРЕЖКИ З АМФОРОПОДІБНИМИ ПІДВІСКАМИ ІЗ САРМАТСЬКИХ ПАМ'ЯТОК ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

У статті проаналізовано відомості про композитні сережки із сарматських поховань Ногайчинського кургану і Соколової могили та подібні до них прикраси з пантікапейських некрополів на Глинці і горі Мітрідат, а також з Ольвії. Хронологічно більшість відомих зразків з Північного Причорномор'я належить до пам'яток I ст. н. е. Однак на цих прикрасах є елементи, які поєднують їх із пізньоелліністичними виробами. Авторка припускає, що пізньоелліністичні прикраси частково могли залишитися у використанні і в римський час та були добре знайомі місцевим ювелірам. Це свідчить про тривалу спадкоємність стилю та його адаптацію, яка дозволила послуговуватись елементами елліністичного мистецтва у перші століття нової ери.

Ключові слова: ювелірне мистецтво, сармати, сережки, елліністичний час, римський час.

Дорогоцінні матеріали, висока майстерність роботи, витонченість та вишуканість стародавніх прикрас роблять їх дуже привабливим об'єктом дослідження. Торгівельні шляхи античності забезпечували широке розповсюдження коштовностей далеко від місця їх виготовлення. Саме це, разом із «довгим життям» ювелірних виробів — збереженням та використуванням протягом кількох поколінь, що могло супроводжуватися ремонтом або внесенням змін в дизайн, — часто ускладнює визначення часу та місця виготовлення прикрас. Погане документування археологічних розкопок, особливо в XVIII—XIX ст., та масове пограбування античних пам'яток спричинилися тому, що величезна кількість висококласних ювелірних виробів в найбільших музейних зібраннях світу має невідоме або сумнівне походження, що також створює додаткові

виклики. В результаті висновки про можливі хронологічні рамки, місце виготовлення, походження та розвиток тих чи інших прикрас часто робляться на основі виключно мистецтвознавчого аналізу. Але довга популярність виробів певного стилю, використання та повторення одних і тих самих декоративних мотивів, технологічних прийомів та конструктивних елементів протягом тривалого часу часто призводить до довільних та суб'єктивних оцінок. Це є наслідком того, що, за влучним висловом О. В. Симоненка, «ювелірні вироби починали жити власним життям, вельми далеким від життя суспільства, в могилах представників якого вони були знайдені» (Симоненко 2001, с. 191).

Інкрустовані кольоровим камінням сережки з круглими щитками, що оздоблені великою центральною вставкою та амфороподібними підвісками і ланцюжками, які вільно спадають донизу, по праву можна вважати одними з найвишуканіших прикрас античності. Незважаючи на складність конструкції, вони не створюють враження перевантаженості деталями. Навпаки, вони здаються легкими і створюють в уяві образ тендітної жінки, у вухах якої вони миготіли блиском різнокольорових камінців та рухливих підвісок. Такий стиль прикрас був надзвичайно популярним і мав безліч варіацій, зберігаючи свою актуальність упродовж тривалого часу.

Знахідки в сарматських пам'ятках. Дві пари сережок конструкції «круглий / овальний щиток з великою вставкою, підвісками-амфорками та ланцюжками», які дійсно є шедеврами ювелірного мистецтва, знайдено в сарматських пам'ятках Північного Причорномор'я.

1. *Ногайчинський курган* (курган 5, пох. 18, поблизу с. Червоне (Ногайли-Ахмат) Білогорсько-

© Є. ВЕЛИЧКО, 2026

This is an Open Access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.uk>

Рис. 1. Ногайчинський курган. © Національний музей історії України, фотограф Дмитро Ключко
Fig. 1. Nohaychik Barrow. © National Museum of the History of Ukraine, Photograph Dmytro Klochko

го р-ну, АР Крим). Розкопки А. О. Щепинського, 1974 р. (Щепинський 1977; Ščepinskij 1994; Симоненко 1993; Зайцев, Мордвинцева 2003).

Золото 900, смарагд¹, агат, сердолік, скло.

Висота: 58 та 56 мм.

Місце зберігання: Скарбниця Національного музею історії України², інв. № АЗС-2865/1—2.

Основою сережок є фігурна золота пластина, до якої припаяно два касти. Центральний каст круглий, із вставкою великого необробленого смарагду, над ним розташований овальний каст із вставкою агату. Простір між кастами заповнено дротяними волотоподібними завитками. Біля агатової вставки, у верхніх завитках волот, вміщено дві смарагдові намистини, прикріплені за допомогою дротинки із кулькою на кінці. У нижніх завитках, судячи з усього, схожим чином були закріплені сердолікові намистини, що збереглися лише по одній на кожній сережці. Навколо центрального смарагду — кільцевий каст, інкрустований чорними і білими трикутниками. Зсередини і зовні він оточений двома смужка-

ми золотої зерні. З боків нижньої частини щитка розташовано пару кільцеподібних вушок, в яких рухомо закріплені два округлі смарагди у глухих кастах (розміри та форма кастів варіюють в залежності від розмірів вставки). До них прикріплено по три ланцюжки мініатюрних 8-подібних ланок, на які нанизані подвійні зерні, смарагдові, сердолікові та скляні намистини.

Із звороту на щиток припаяно пластину, верхній кінець якої загострений і загнутий гачком, нижній — роздвоєний, а кінці загнуті в петлі, зовні прикрашені розетками із зерні. В петлях рухомо закріплено дві дротинки, які сплетено у фігурний стрижень, що закінчується стилізованим горлом амфори з волотоподібними дротяними ручками; від нижніх коренів ручок відходять дві пластинки, в яких було закріплено кришталевий (?) тулуб амфори (втрачений). Через тулуб проходить стрижень, що закінчується грибоподібною ніжкою, припаяною на кубик (на одній сережці втрачено). Таким чином, втрачений тулуб амфори фіксувався з «горла» пластинками, а з «денця» — ніжкою з кубиком (рис. 1, 2).

Сережки було знайдено у впускному похованні в саркофазі в широкій прямокутній могилі; головою до північного заходу. Серед поховального начиння, крім сережок, були золоті браслети, намисто, брошка, фібули, гривна в звіриному стилі, перстні, туалетні ложечки та флакони, нашивні бляшки для оздоблення одягу, амулети, бронзове дзеркало, посуд зі срібла, скла та фаянсу.

1. До 2010 р. зелені вставки вважалися «берилімовим склом» або берилом, відповідна інформація потрапила в опубліковані до цього часу роботи (Симоненко 1993, с. 71; Трейстер 2000, с. 190—193; Зайцев, Мордвинцева 2003, с. 69; Мордвинцева, Трейстер 2007, кат. А 159.17). У 2010 р. комісія Державної Пробірної служби України ідентифікувала їх як смарагди.

2. До 2021 р. музей відомий під назвою — Музей історичних коштовностей України.

Рис. 2. Ногайчинський курган, деталі. Фото Євгенії Величко
 Fig. 2. Nohaychik Barrow, details. Photo by Evgenia Velychko

Питання дати елітного жіночого поховання в Ногайчинському кургані залишається предметом дискусій. А. О. Щепинський, який досліджував цей комплекс, визначив його дату в межах кінця II ст. до н. е. — I ст. н. е. (Ščepinskij 1994, s. 96), відносячи до середньо-сарматської культури відповідно до уявлень того часу. О. В. Симоненко запропонував датування в межах другої половини I — початку II ст. н. е. (Симоненко 1993, с. 70—74; 2006, с. 142—145; 2007, с. 66; 2011, с. 116—123; Simonenko 2008, р. 71—73). Ю. П. Зайцев та В. І. Мордвінцева вважають, що це пам'ятка початку — першої половини I ст. до н. е. (Зайцев, Мордвінцева 2003; 2004; 2007). І. П. Засецька підтримала датування в межах I ст. до н. е., зауваживши, що наявність в поховальному інвентарі великої кількості ювелірних виробів, виконаних в традиціях елліністичного часу, свідчить на користь цієї гіпотези (Засецька 2011, с. 101, прим. 17). О. О. Пуздровський

ззначив, що поховання може датуватися не раніше 30—20-х рр. до н. е., але, скоріш за все, межею I ст. до н. е. — I ст. н. е. (Пуздровський 2007, с. 84—85, 199). Радіовуглецевий аналіз фалангової кістки та дерев'яного елемента саркофага дав результати, які визначають дату в межах 116 р. до н. е. — 4 р. н. е. (Зайцев, Мордвінцева, Хеллстрём 2013, с. 52, рис. 5).

2. *Соколова Могила* (гр. 8, курган 1, пох. 3 поблизу с. Ковалівка, Миколаївського р-ну, Миколаївська обл.). Розкопки Г. Т. Ковпаненко, 1974 р. (Ковпаненко 1986).

Золото 750, гранат, гірський кришталі.
 Висота: 56 та 54 мм.

Місце зберігання: Скарбниця Національного музею історії України, інв. № АЗС-3009/1—2.

Основа сережки складає фігурний золотий щиток з прямим нижнім і дугоподібним верхнім краєм. В центрі щитка напаяно великий овальний каст з гранатовим кабошоном. Він

Рис. 3. Соколова могила. © Національний музей історії України, фотограф Дмитро Ключко
 Fig. 3. Sokolova Mohyla. © National Museum of the History of Ukraine, Photograph Dmytro Klochko

оточений кільцевим гніздом П-подібного перетину, заповненим зерню. Вище та нижче центральної вставки трикутником розміщено три невеликі круглі касти з отворами, в яких, імовірно, були зафіксовані вставки-намистини. Зі звороту отвори з'єднані дротинкою, на кінцях якої кульки. Нижній край щитка прикрашено золотою філігранною косичкою.

Зі звороту на щиток по краях напаяно дві підковоподібно вигнуті дротинки, кожен кінець яких закінчується петелькою на нижньому краю щитка. Одна дротинка з такою самою петлею напаяна по центру щитка. До крайніх пар петельок підвішено чотири ланцюжки з подвійними ланками, кожен з яких завершується кулькою. До центральної — підвішено амфориск із гірського кришталю, з золотою обоймою-кришкою і двома вушками. Через них пропущена золота дротина, що фіксує підвіску на петлі щитка.

Із зворотного боку в центрі і вгорі щитка напаяно по дві петельки, в яких закріплено застібку-гачок, загострений з одного кінця і сплюснений з іншого. Сплюснений кінець загорнутий в кільце, через яку застібка дротом з'єднується з петельками на щитку (рис. 3, 4).

Сережки походять з жіночого впускного поховання в широкій могилі прямокутної форми з орієнтацією на захід-південний захід. Окрім сережок, поховання супроводжувалось різноманітними предметами, включаючи імпортований металевий, скляний і фаянсовий посуд, кам'яні туалетні посудини, кістяну та гагатову пікси-

ди, античні віяла, вироби з кістки, бронзове «бактрійське» дзеркалоу обтягнутому шовком футлярі. Також було знайдено численні золоті прикраси: браслети, перстні, нашивні бляшки, фібули, велику кількість намистин та амулетів зі скла і напівкоштовного каміння.

Після відкриття поховання висловлювалися припущення щодо його датування в межах першої половини або середини I ст. н. е. (Ковпащенко 1986, с. 127) або ж лише серединою I ст. н. е. (Шукин 1989, с. 37). Аналіз імпортованого металевих посуду дав змогу окреслити дату цього комплексу в межах другої половини — кінця I ст. н. е. (Симоненко 2011, с. 40—44).

Знахідки в античних містах Північного Причорномор'я. Подібні прикраси відомі і в античних містах Причорноморського узбережжя. Попри досить значну кількість знайдених сережок з підвісками у вигляді птахів або Еротів, які подібні до прикрас зазначеного типу, сережки з підвісками-амфорками в Північному Причорномор'ї залишаються доволі рідкісними. Їх датування є близьким за часом, проте самі сережки суттєво відрізняються між собою. Єдиною спільною ознакою виступає амфороподібна підвіска та наявність ланцюжків.

3. *Поховання 47 (5) некрополя Пантікапея на Глинищі* (м. Керч, АР Крим). Розкопки В. В. Шкорпіла, 1910 р. (Держ. Ермітаж, інв. № П-1910.30; Шкорпил 1913, с. 59, рис. 13; Мордвинцева, Трейстер 2007, кат. А 220.1).

Оснoву сережки складає велика овальна вставка граната в закритому касті зі смужкою

Рис. 4. Соколова могила, деталі. Фото Євгенії Величко

Fig. 4. Sokolova Mohyla, details. Photo by Evgenia Velychko

зерні по краю, що обрамлена низкою маленьких кастік з кольоровим склом та мініатюрними розетками із зерні. У верхній частині композиції з касти ніби проростають дві загострені пелюстки, прикрашені сіро-зеленою емаллю (?). Нижче, до щитка, прикріплено горизонтальну планку, на якій розташовано п'ять підвісок: центральна — у вигляді амфори з видовженим тулубом і S-подібними ручками, а по боках від неї — по дві підвіски-ланцюжки з кульками на кінцях (рис. 5: 1).

Жіноче поховання в дерев'яному саркофазі, з якого походять сережки, містило скляний посуд, золоті брошки й перстні, прикраси одягу та бронзовий браслет (Шкорпил 1913, с. 58—59). За скляним посудом датується не раніше другої третини — середини I ст. н. е. (Кунина 1997, кат. 122, 178).

4. Могила 44 на горі Мітрідат, некрополь Пантікапея (м. Керч, АР Крим). Розкопки В. В. Шкорпіла, 1903 р. (Держ. Ермітаж, інв. № П-1903.35; Шкорпил 1905, с. 13—14, рис. 9; Мордвинцева, Трейстер 2007, кат. А 202.3).

Сережки з трикутним щитком, у верхній частині якого розташовано серцеподібну гранатову вставку. Під нею знаходиться менша за розміром краплеподібна вставка, а з обох боків симетрично розміщено по два невеликі круглі касти з інкрустацією. Щиток оздоблено по боках S-подібними завитками, що додають декоративної витонченості. У нижній частині щитка — шість петельок, через які протягнуто перекладину з

нанизаними на неї підвісками: центральна у формі витягнутої амфорки, з кубикоподібним постаментом та горловиною-ковпачком, прикрашена сканним орнаментом. По обидва боки від амфорки закріплено по дві підвіски-ланцюжки: одинарні поруч із центральним елементом і подвійні на зовнішніх краях (рис. 5: 3).

Поховання належало жінці та містило численні прикраси, серед яких срібні шпильки, намисто із золотими елементами та підвісками, золоті перстні, браслети для рук і ніг, різноманітні намистини, фібулу, парфюмерний флакон, прядку, дзеркало та скляний посуд. На основі датування скляного бальзамарію це поховання відносять до кінця I — початку II ст. н. е. (Сорокіна, Трейстер 1983, с. 145).

5. Ольвія, поховання розкопане селянами в 1891 р. Втрачені, відомі виключно за публікацією (Орешников 1894, с. 2, табл. 1; Мордвинцева, Трейстер 2007, кат. В 28.5).

Щиток виконано у вигляді овальної пластини з опуклою вставкою обрамленою рубчастим дротом. По обидва боки розташовано два S-подібні завитки. У верхній частині щитка — трапецієподібна ребриста пластина, а до його нижньої частини припаяно шість петельок, крізь які проходить перекладина. На цю перекладину нанизано шість підвісок-ланцюжків, а також кришталеву підвіску у формі амфори з високим тонким горлом і витонченими ручками (рис. 5: 2).

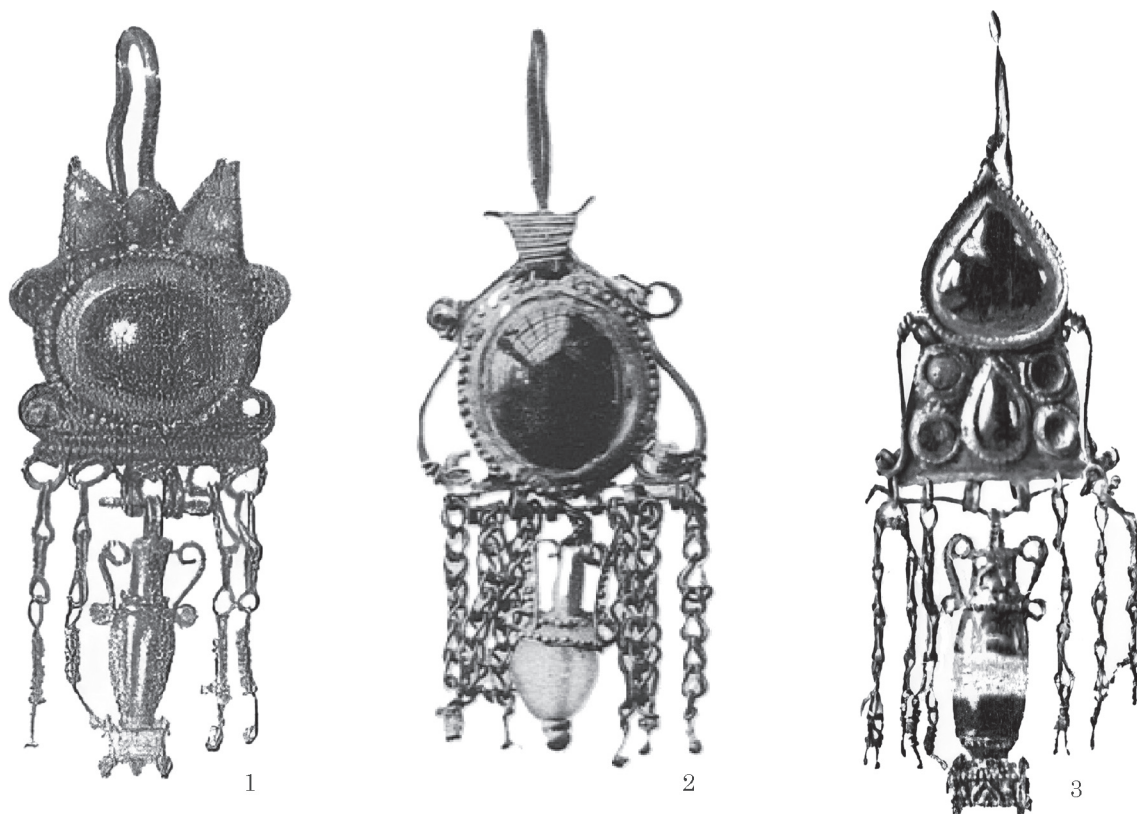

Рис. 5. Композитні сережки: 1 — поховання 47 (5) некрополя Пантікапея на Глиниці; 2 — Ольвія, поховання, розкопане селянами в 1891 р.; 3 — могила 44 некрополя Пантікапея на горі Мітрідат (за: 1 — Шкорпил 1913; 2 — Орешников 1894; 3 — Шкорпил 1905)

Fig. 5. Composite earrings: 1 — burial 47 (5) of the Panticapaion necropolis on Hlynyshe; 2 — Olbia, the burial excavated by peasants in 1891; 3 — burial 44 of the Panticapaion necropolis on Mount Mithridates (after: 1 — Shkorpil 1913; 2 — Oreshnikov 1894; 3 — Shkorpil 1905)

Розграбоване селянами поховання містило золотий вінок, пластини для очей і рота, дві шийні прикраси (одна з підвіскою у формі метелика), нашивні бляшки, брошку із зображенням Афродіти з Еротами, дзеркало, кістяну ложку, глиняну лампу та посуд (Орешников 1894, с. 1—3). Більшу частину знахідок, якщо розглядати їх як єдиний комплекс, можна датувати не раніше середини I ст. н. е. (Пуздровский 2004, с. 300).

Хронологія побутування та стилістичні паралелі. Щиткові сережки з великою вставкою і підвісками-ланцюжками та амфорками, знайдені в Ногайчинському кургані та Соколовій Могилі, неодноразово привертала увагу дослідників. Їх аналізували в контексті публікацій археологічних пам'яток (Ковпаненко 1986, с. 27—28, рис. 23—24; Симоненко 1993, с. 71—72, 88, фото 4; Зайцев, Мордвинцева 2003, с. 69—70, 89—90, рис. 6: 1, 2), у дослідженнях історії ювелірного мистецтва Північного Причорномор'я (Treister 1997, с. 134—137, Трейстер 2000, с. 190—191, рис. 8; Мордвинцева, Трейстер 2007, т. I, с. 104—106, кат. А 159.17, А 250.6), а також у працях, присвячених римському імпорту (Симоненко 2011, с. 94—96, кат. 106.1; рис. 57: 1, 2; кольорова вкладка, рис. 13).

Сережки з круглим або напівкруглим щитком та рухливою підвіскою з'явилися ще в IV ст. до н. е.

(Higgins 1980, p. 128—129, 163, pl. 25: b; Marshall 1911, kat. 2328, 2331—2335, 2356—2357, 2359, 2370—2371; Hoffmann, von Claer 1968, p. 102, f. 66; Greifenhagen 1970, kat. 10, pl. 13). Час виготовлення ногайчинських сережок на сьогодні визначено в межах кінця II—I ст. до н. е. (Мордвинцева, Трейстер 2007, т. I, с. 107), а аналогічних прикрас з Соколової Могили — I ст. н. е. (Ковпаненко 1986, с. 27—28). Обидві пари сережок слід розглядати як унікальні зразки ювелірного мистецтва. Попри велику кількість паралелей окремим елементам та мотивам, обидві ці прикраси являють собою неповторні вироби.

Ногайчинські сережки, судячи за все, зазнали певних змін і втрат ще в античні часи. На одній із сережок над верхньою агатовою вставкою зберігся невеликий золотий штифт із загостреним кінцем, прикрашений паском зерні біля основи (див. рис. 2: 3). Найімовірніше, на цьому штифті кріпилася ще одна деталь. Тепер важко визначити, що саме це було — намистина чи фігурний елемент, наприклад, пальмета або корона Ісиди, які часто увінчували щитки подібних сережок. На другій сережці штифт та частина кільця з зерні втрачені, верхівка сережки — з розривами та деформацією металу. Неможливо точно сказати, коли саме цю деталь було втрачено, але отвір на зворотному боці сережки,

Рис. 6. Пізньоелліністичні композитні сережки (всі public domen): 1 — колекція М. Тишкевича, Британський музей; 2 — колекція А. Кастелані, Британський музей; 3 — некрополь ель-Ашмунейн (Гермополіс), Британський музей; 4 — колекція Х. Бастіса, музей Метрополітен (1—3 — © The Trustees of the British Museum)

Fig. 6. Late Hellenistic composite earrings (all public domen): 1 — M. Tyszkiewicz collection, British Museum; 2 — A. Castellani collection, British Museum; 3 — el-Ashmunein (Hermopolis Magna) necropolis, British Museum; 4 — C. G. Bastis collection, Metropolitan Museum (1—3 — © The Trustees of the British Museum)

пробитий із середини назовні без ушкодження лицьового боку, може свідчити про спробу ремонту або відновлення (див. рис. 2: 5, 6). Одна з підвісок-ланцюжків на цій сережці також зазнала ремонту: кріплення та оригінальна петля на касти-основі однієї з підвісок втрачено, замість них з дроту достатньо недбало скручені нові, а на задній стінці касти пробито отвори для їх фіксації; сам касти-основа, судячи з залишків оригінального кріплення зі зворотного боку, перевернутий (рис. 2: 10, 11). Також втрачено значну частину намистин, які прикрашали підвіски-ланцюжки на обох сережках. Збережені кілечка з зерню, ймовірно, обрамляли намистини — така декоративна композиція була характерною для багатьох видів сережок із зоо- або антропоморфними скульптурними голівками періоду пізнього еллінізму (Pfrommer 1990, S. 143—181; Hackens, Lévy 1965, p. 548, fig. 11, pl. 21: a, b).

Не має сенсу перелічувати тут численні аналогії та паралелі елементам і стилістичним

особливостям ногайчинських сережок, що вже приводилися дослідниками, але доцільно згадати таке.

Ці сережки дійсно є варіантом численної групи пізньоелліністичних виробів з круглим або напівкруглим щитком та підвісками-ланцюжками і фігурною підвіскою по центру. Вже не раз справедливо зазначалось (Симоненко 2011, с. 95, кол. вкл. рис. 14; Мордвинцева, Трейстер 2007, т. I, с. 105), що найбільш близькою композиційною аналогією є пара сережок єгипетського походження з Британського музею (рис. 6: 1; інв. № 1906, 0411.1; Marshall 1911, cat. 2331). Ці сережки, датовані або II (eds. Walker, Higgs 2001, cat. 104), або I ст. до н. е. (eds. Georgoula 1999, p. 232, fig. 166), мають характерні щитки з великою центральною вставкою, оздобленою двома смужками зерні та увінчаною волютами, з підвіскою у вигляді амфорки та потрійними ланцюжками зі смарагдовими, гранатовими намистинами та перлинками.

Ще одну близьку паралель становить пара сережок I ст. н. е. з колекції Алесандро Кастелані (Британський музей, інв. № 1872, 0604.528; Marshall 1911, cat. 2329), що демонструє схожий стиль і композицію³ (рис. 6: 2).

Близькі сережки з підвіскою у вигляді амфори, корпус якої утворено зеленою намистиною, з некрополя ель-Ашмунейн, які також зберігаються в Британському музеї (інв. № 1904,0706.1; Marshall 1911, cat. 2332), що датуються II ст. до н. е. (рис. 6: 3). Вони вже згадувалися дослідниками як аналогічні за конструкцією (Мордвинцева, Трейстер 2007, т. I, с. 105—106). Ці сережки були знайдені у гробниці разом із браслетом, оздобленим смарагдами та перлами (Британський музей, інв. № 1904,0706.2; Marshall 1911, cat. 2822), який датується римським часом (eds. Walker, Higgs 2001, р. 94). Якщо дата браслету вірна, то ці типово елліністичні сережки були у використанні протягом дуже довгого періоду, фактично доживши до перших століть нової ери. Орнаментальне оформлення на сережках кінця III—II ст. до н. е. з колекції Х. Бастіса⁴ (музей Метрополітен, інв. № 1995.539.11a, b; Pición,

3. Нижню частину підвіски на цих сережках закріплено неправильно – стилізоване гірло амфори з ручками перевернуте догори ногами.

4. Датування цих сережок кінцем III—II ст. до н. е. виглядає заниженим. Найближча аналогія верхньої частини сережок у вигляді корони Ісиди — щиток сережок з підвісками-Еротами з будинку Скардхана в Делосі, що відноситься до II—I ст. до н. е. (Lévy 1968, р. 525—530, fig. 4). Центральний елемент — гранат, оформлений у вигляді опуклого листа площа, зустрічається на ювелірних виробках з III ст. до н. е. по V ст. н. е., при цьому III ст. до н. е. зазвичай фігурує в датуванні по Г. Хоффман і П. Давідсон, які схильні дещо зістарювати речі. Одна з ранніх знахідок прикраси з кастами подібної форми — діадема та намисто з Артюховського кургану, що датується III—II ст. до н. е. (Hoffmann, Davidson 1965, р. 55) або II ст. до н. е. (Максимова 1979, с. 25 рис. 1; с. 44—48, рис. 6). Пара сережок із Сирії в Британському музеї (Marshall 1911, cat. 2370, 2371) та з Палеокастро у Музеї Гамбургу (Hoffmann, von Claer 1968, р. 106—108, cat. 68), прикрашені вставками подібної обробки, також відносяться до III—II ст. до н. е. У діадемі з вузлом Геракла з Фессалії II ст. до н. е. є підвіски з інкрустаціями гранату такого ж типу (Bromberg 1991, р. 91, 52, pl. 29). Намисто з Керчі, що зберігається у Берлінському зібранні, має дві схожі підвіски і датоване I—II ст. н. е. (Stefanelli, Pirzio 1992, 157, cat. 164, ill. 164). До цього ж часу відносяться два комплекти сережок, інкрустованих обробленими таким же чином гранатами, з розкопок Пантікапея (Мордвинцева, Трейстер 2007, кат. А 182.2, А 202.3) та з сарматського поховання поблизу м. Світловодськ (Simonenko 2008, Abb. 21: 3). В ольвійському намисті з метеликом вставка подібної форми позначає голову комахи (Hoffmann, Davidson 1965, р. 142, 143, ill. 51). До IV—V ст. відносяться оброблені у вигляді листа площа гранати з Британського музею (Andrási 2008, cat. 26) та Ермітажу (Засецька 1993, с. 66, табл. 35: 157ж). Без окремого дослідження важко сказати чи було це довгим життям цього ювелірного мотиву, який не втрачав актуальності протягом кількох століть, чи просто повторним використанням елементів старих прикрас.

Mertens, Herrmann 1996, р. 12—13) стилістично і технологічно є найближчою паралеллю кільцю мікромозаїки з чорних та білих трикутників ногайчинських сережок (рис. 6: 4).

Серед численного розмаїття подібних сережок ногайчинські вироби вирізняються своєю незвичайною колористикою. Поєднання зелених смарагдів, коричнево-білих агатів та яскравих помаранчево-червоних вкраплень сердолику створює унікальну гармонію кольорів. Зелений та агатовий декор часто зустрічаються у сережках зі скульптурними зображеннями зоо- та антропоморфних голівок II—I ст. до н. е., що були популярні в Східному Середземномор'ї Багатий ансамбль кольорів, строкати намистини, інкрустація та оздоблення дротяними кріпленнями демонструють химерну поліхроматичну пишність пізніх елліністичних прикрас.

Всі паралелі, технічне та кольорове рішення вказують на можливий час виготовлення ногайчинських сережок наприкінці II—I ст. до н. е. Попри загальну схожість з численними сережками, прикрашеними мотивом «корони Ісиди», все ж є підстави вважати їх самостійною формою (Симоненко 2011, с. 95, прим. 1). Водночас складно заперечувати, що майстер чи замовник використовував їх в пошуках натхнення. Сама «корона Ісиди», поширена по всьому Східному Середземномор'ю, ймовірно, втратила своє символічне значення і перетворилася на виключно декоративний елемент (eds. Walker, Higgs 2001, р. 93), тому не дивно використання окремих її елементів з суто оздоблювальною метою.

Сережки з Соколової Могили, подібно до ногайчинських, також зазнали втрат з плином часу: було втрачено намистини, що кріпилися на кінчиках дротинок, та вставки трьох невеличких кастів на щитку. Схожість дозволяє розглядати їх як більш лаконічний варіант популярних у сарматському світі сережок із двома великими вставками, розташованими вертикально одна над одною та підвісками-ланцюжками: з могильників Бердія (Волгоградський музей, інв. № 29155/198, 199; Сергацков 2000, с. 75, рис. 94: 6; Мордвинцева, Хабарова 2006, кат. 40; Мордвинцева, Трейстер 2007, кат. А 21.3) і Вербовського III (Волгоградський музей, інв. № 32066/29—30; Мордвинцева, Хабарова 2006, кат. 55; Мордвинцева, Трейстер 2007, кат. А 31a.1), а також могили 775 Усть-Альмінського некрополя (Бахчисарайський історико-культурний музей-заповідник, інв. № КП-9696—9697; Мордвинцева, Трейстер 2007, кат. А 303a.2). Сережки цього типу з'являються в сарматських пам'ятках не раніше середини I ст. н. е. (Пуздоровський 2004, с. 303). Малоімовірно, що такі прикраси з двома великими вставками є еволюційною формою сережок типу Соколової Могили, оскільки ці знахідки практично синхронні: поховання з Вербовсько-

го відноситься до I ст. н. е., могила 775 — другої половини I ст. (Труфанов 2009, с. 228), комплекс із Бердія — кінця I — першої половини II ст. н. е. Найвірогідніше, ці сережки представляють різні варіанти синхронних прикрас, створених в межах однієї художньої традиції.

Дуже подібний щиток — масивний каст із розміщеною під ним волотою із завитками — має пара сережок із підвісками у вигляді мавпочок невідомого походження з колекції Леме (Держ. Ермітаж, інв. № ГР-19064). Їх було перероблено у другій половині XIX ст. без змін в оригінальному античному щитку вірогідно II ст. н. е. (Gorskaya 2022, p. 81, fig. 5).

Окрім цього, простежується схожість із парою сережок середини I ст. н. е., знайдених у похованні 47 (5), розкопаному В. В. Шкорпілом на Глинищі (м. Керч) в 1910 р., про які згадувалося вище (рис. 5: 1). У той же час, ця пара керченських сережок окремими деталями наче перегукується із сережками з Ногайчика. Вони мають складний каст із гладенькою поверхнею навколо вставки (у випадку ногайчинських сережок цей простір прикрашено мікромозаїкою), смужку зерні навколо, дві петлі, до яких за допомогою штифта прикріплюється амфорка, а також декоративний елемент із зерні, розташований між петлями (у ногайчинських сережок розетки із зерні оздоблюють кожну петлю). Усі ці елементи, безсумнівно, пов'язують керченські сережки з пізньоелліністичними виробами, в тому числі і з ногайчинськими. М. Ю. Трейстер назвав їх «перехідним зразком» між прикрасами елліністичного часу та сережками I ст. н. е. (Мордвинцева, Трейстер 2007, т. I, с. 125).

Сережки з гори Мітрідат (рис. 5: 3) мають схожу форму ланцюжків і видовжені амфорки, як і сережки з Глинища. Спокусливо назвати їх «продовженням» або «розвитком» сережок з поховання 47 (5), як вже пропонувалося (Мордвинцева, Трейстер 2007, т. I, с. 125), однак ці вироби скоріше є самостійним дизайнерським рішенням. За формою щитка, підвіскою-амфоркою та ланцюжками до них ближчими є сережки з жіночого поховання в Анхіалосі (м. Поморіє, Болгарія) (Tonkova 2015, p. 710—712, fig. 1: a—b, 6), яке за набором керамічних бальзамаріїв типу *bulbous* датується кінцем I ст. до н. е.—початком I ст. н. е. (Балабанов 1976, с. 28—32; Балабанов 1979, с. 23—32). Водночас дизайн щитка сережок з Анхіалосу дуже близький до сережок типу Пороги — Бузеу⁵, які відносяться до другої половини I ст. н. е. I в той же час, між центральною та верхньою вставками сережок з Анхіалоаса є волотовидні завитки, подібні до ногайчинських.

5. Див.: сережки з пох. 2, кург. 2 поблизу с. Пороги Вінницької області другої половини I ст. н. е. (Вінницький музей, інв. № А.3027—3028; Симоненко, Лобай 1991, с. 29, 56—57, 60—61), та зі скарбу Бузеу (Румунія) кінця I — початку II ст. н. е. (Національний музей історії Румунії, інв. № 9006—9007; eds. Oberländer-Târnoaveanu, Pérez 2021, p. 647).

Більшість причорноморських сережок з підвісками у формі амфор і ланцюжками датується не раніше середини I ст. н. е., за винятком прикрас, знайдених у Ногайчинському кургані. Якщо припустити, що це поховання має ранню дату, запропоновану Ю. П. Зайцевим та В. І. Мордвинцевою, то між ними та іншими відомими сережками такої схеми значний часовий розрив. Виходить, що це єдина «рання» знахідка подібних прикрас в Північнопонтійському регіоні, хоча цілком можливо, що сережки такого типу з поховань II ст. до н. е. — початку I ст. н. е. могли бути втрачені через розграбування некрополів або все ще чекають на своє відкриття. В I ст. н. е. сережки з підвісками-амфорками та ланцюжками все ще зберігають елементи, що пов'язують їх із елліністичними виробами загалом і, зокрема, з Ногайчинськими сережками. Можливо, така особливість пояснюється тим, що певні види елліністичних прикрас залишалися у вжитку і в римський час, відповідаючи естетичним уподобанням місцевих еліт, які цінували яскраву строкатість і виразність деталей. Зміна ювелірної моди в античності відбувалася дуже повільно. Спадкоємність та розповсюдження ювелірного стилю залежали від розповсюдження моделей або форм. Коли вони експортувалися або переносилися ювелірами на нове місце (існує припущення що майстри багато подорожували), то початкова модель потрапляла незмінною на нові території, де могла потім зберегтися для наступного покоління (Jackson 2006, p. 68). Це може бути одним з чинників «запізнення» моди на прикраси певного типу в різних регіонах. Наприклад в Поволжжі сережки зі скульптурними голівками лева переважно трапляються на пам'ятках II ст. до н. е. (Мордвинцева, Хабарова 2006, с. 12), тоді як у варварських пам'ятках Криму окремі екземпляри доживають до I ст. н. е. (Polit 2022, p. 30).

Переробка деталей прикрас елліністичного часу (для прикладу: фібула-«корона Ісіді», перероблена зі щитка сережки, або нашивні бляшки з «шапочною»-обіймачів для намистин з Соколової Могили; Ковпаненко 1986, с. 38—39, 42) явно демонструє те, що елліністичні прикраси або їх елементи, хоч і не широко, але все ж таки продовжували використовуватися і в римський час. Про це свідчить і продовження виготовлення прикрас за старими зразками II—I ст. до н. е., які нехай і зазнали змін, що чудово демонструють сережки з жіночого поховання склепу 620 Усть-Альмінського могильника (Мордвинцева 2002; Mordvintseva 2002). Окремі вироби, натхненні пізньоелліністичними зразками, вживалися навіть до кінця II ст. н. е. Це, наприклад, сережки з Томіса, Румунія (Lungu, Covacef, Chera 2011, p. 22—23), які поєднують декоративну стилістику римського часу з типовою для елліністичних сережок схемою — щиток з розташованими одна над одною

вставками, велика центральна підвіска та боківі підвіски-ланцюжки складної конструкція, що звисають зі спільної основи.

«Запізнення» ювелірних прикрас у сарматських пам'ятках Північного Причорномор'я не є незвичайним явищем. В Соколовій Могилі (середина — друга половина I ст. н. е.) було знайдено фібулу-брошку, зроблену зі щитка елліністичної сережки у вигляді «корони Ісиди» (Ковпаненко 1986, с. 38—39), ложкоподібну фібулу часів Августа (Щукин 1989, с. 37), ажурні «шапочки»-обіймачі для намистин II ст. до н. е., перероблені у бляшки для оздоблення одягу (Ковпаненко 1986, с. 42). I ст. до н. е. — I ст. н. е. є часом виготовлення пернів з поховання сарматської жриці біля с. Мокра (Молдова), тоді як сам комплекс відноситься до першої чверті II ст. н. е. (Кашуба, Курчатов, Щербакова 2001—2002, с. 240, 242). II—I ст. до н. е. датується намисто з хут. Піщаного в Прикубанні (Анфимов, 1987, с. 205), хоча знайдено його в могилі більш пізнього часу (Симоненко 2011, с. 96). Також раннім є намисто зі Сватової Лучки (суч. Сватове, Луганської області) (Мордвинцева, Трейстер 2007, т. I, с. 74), знайдене у похованні другої половини I ст. н. е. (Шрамко 1962, с. 243—244). У цьому контексті значна кількість пізньоелліністичних прикрас у Ногайчинському кургані не здається чимось незвичайним, якщо прийняти пізнє датування, запропоноване О. В. Симоненком. Особливо з огляду на враження, що комплект ногайчинських прикрас був ретельно та з великим смаком підібраний їхньою власницею і дуже цінувався, судячи за слідами ремонту на сережках.

Ідею, що елліністичні прикраси могли залишатися у вжитку в I ст. н. е., вже висловлювали раніше (Pirzio, Stefanelli 1992, p. 62; Depert-Lippitz 1985, S. 290—294). Відомі поодинокі знахідки пізньоелліністичних сережок зі скульптурними головами людей чи мордами тварин, або протомами Еротів, що походять з поховань імперського часу (Pfrommer 1990, S. 175, Fuß. 1105; S. 181, Fuß. 1131; S. 192; Higgins 1961, p. 169). Знахідка пізньоелліністичних сережок і браслета II ст. н. е. в одній гробниці в ель-Ашмунейн (Marshall 1911, p. XLIV), або елліністичних сережок-сфінксів та витонченого колье першої половини — середини II ст. до н. е. в похованні межі н. е. жриці з Анхіалосу (Tonkova 2015, p. 705—710, fig. 4, 5) підтверджують можливість тривалого використання таких коштовностей.

Висновки. Знахідки сережок із підвісками у формі амфорок та ланцюжками виявляються, на диво, поодинокими в Північнопонтійському регіоні. Це, ймовірно, може пояснюватися специфікою локальних естетичних уподобань, а також можливою втратою значної кількості подібних прикрас унаслідок переробки і повторного використання матеріалів, особливо золота, ще за античних часів. До цього варто додати руйнівний вплив пограбувань античних пам'яток.

Хронологічно більшість відомих зразків таких сережок з Північного Причорномор'я належить до пам'яток I ст. н. е. Єдиний відомий виняток — пара вишуканих сережок зі смарагдовим оздобленням, виявлена в похованні Ногайчинського кургану. Їх виготовлення дослідники відносять до періоду кінця II—I ст. до н. е. Наукові дискусії, пов'язані з датуванням цього поховального комплексу, пропонують різні інтерпретації: згідно із Ю. П. Зайцевим та В. І. Мордвинцевою, сережки могли використовуватися у першій половині I ст. до н. е., тоді як за О. В. Симоненком їх «життя» продовжується до другої половини I ст. н. е. — часу поховання в Ногайчинському кургані.

Невелика кількість відомих сережок такого типу, їхня унікальність, розпорошеність по всьому Середземноморському регіону або невідомість археологічного контексту багатьох аналогій створюють труднощі у визначенні можливого місця виготовлення таких прикрас. Безперечно, що сережки з Ногайчинського кургану імпортовані і демонструють певні риси, які традиційно пов'язують із прикрасами з Південно-Східного Середземномор'я. Виготовлення сережок такої схеми з поховань I ст. н. е., імовірно, можна співвіднести з Північнопонтійським регіоном.

На сережках такого типу з пам'яток I ст. н. е. можна знайти окремі елементи, які поєднують їх з пізньоелліністичними виробами, в тому числі і з прикрасами з Ногайчинського кургану. Переживання елліністичних мотивів у прикрасах I—II ст. н. е. з використанням типових для них елементів підштовхує до думки, що пізньоелліністичні зразки частково залишалися в обігу та були добре знайомі місцевим ювелірам тих часів. Це вказує на довготривалу спадкоємність стилю та його адаптацію, яка дозволила використовувати елементи елліністичного мистецтва у прикрасах римського часу. Зміни ж в ювелірній моді відбувалися дуже повільно, зберігаючи усталені традиції та естетичні вподобання представників місцевих еліт.

ЛІТЕРАТУРА

- Анфимов, Н. В. 1987. *Древнее золото Кубани*. Москва: Министерство культуры СССР.
- Балабанов, П. 1976. Оригиналны накити от погребение на богата тракийка. *Искусство*, 4, с. 28-32.
- Балабанов, П. 1979. Могила погребение на богата тракийка от Анхиало. *Археология*, с. 23-32.
- Зайцев, Ю. П., Мордвинцева, В. И. 2003. «Ногайчинский» курган в степном Крыму. *Вестник древней истории*, 3, с. 66-99.
- Зайцев, Ю. П., Мордвинцева, В. И. 2004. «Царица» из Ногайчинского кургана: возможности исторических реконструкций. В: Зуев, В. Ю. (ред.). *Боспорский феномен: проблемы хронологии и датировки памятников*. 2. Санкт-Петербург: Государственный Эрмитаж, с. 290-297.
- Зайцев, Ю. П., Мордвинцева, В. И. 2007. Датировка погребения в Ногайчинском кургане. *Диалоги*

- с оппонентом. В: Зайцев, Ю. П., Мордвинцева, В. И. (ред.). *Древняя Таврика*. Симферополь: Универсум, с. 319-358.
- Зайцев, Ю. П., Мордвинцева, В. И., Хеллстрём, К. 2013. Радиоуглеродное датирование женского элитного погребения Ногайчинского кургана (Крым) в культурно-историческом контексте. В: Храпунов, И. Н. (ред.). *Крым в сарматскую эпоху (II в. до н. э. — IV в. н. э.)*. I. Симферополь; Бахчисарай: Доля, с. 44-60.
- Засецкая, И. П. 2011. *Сокровища кургана Хохлач. Новочеркасский клад*. Санкт-Петербург: Государственный Эрмитаж.
- Засецкая, И. П. 1993. Материалы Боспорского некрополя второй половины IV — первой половины V в. н. э. *Материалы по археологии и этнографии Таврии*, 3, с. 23-105.
- Кашуба, М. Т., Курчатова, С. И., Щербакова, Т. А. 2001—2002. Кочевники на западной границе великой степи (по материалам курганов у с. Мокра). *Stratum plus*, 4, с. 180-252.
- Ковпаненко, Г. Т. 1986. *Сарматское погребение I в. н. э. на Южном Буге*. Киев: Наукова думка.
- Кунина, Н. 1997. *Античное стекло в собрании Эрмитажа*. Санкт-Петербург: Государственный Эрмитаж.
- Максимова, М. И. 1979. *Артюховский курган*. Санкт-Петербург: Государственный Эрмитаж.
- Мордвинцева, В. И. 2002. Три примера украшений местного производства из Усть-Альминского могильника в Крыму. В: Зуев, В. Ю. (ред.). *Боспорский феномен. Погребальные памятники и святилища*. 2. Санкт-Петербург: Государственный Эрмитаж, с. 115-118.
- Мордвинцева, В. И., Трейстер, М. Ю. 2007. *Произведения торевтики и ювелирного искусства в Северном Причерноморье*. I—III. Симферополь; Бонн: Тарпан.
- Мордвинцева, В. И., Хабарова, Н. В. 2006. *Древнее золото Поволжья*. Симферополь: Тарпан.
- Орешников, А. В. 1894. Несколько замечаний о древностях, найденных в с. Парутино в 1891 г. *Древности. Труды Московского Археологического Общества*, 15, II, с. 1-14.
- Пуздровский, А. Е. 2004. К вопросу о хронологии и этнокультурной принадлежности погребений с ожерельями с подвесками в виде бабочек. В: Зуев, В. Ю. (ред.). *Боспорский феномен. Проблемы хронологии и датировки памятников*. 2. Санкт-Петербург: Государственный Эрмитаж, с. 298-305.
- Пуздровский, А. Е. 2007. *Крымская Скифия II в. до н. э. — III в. н. э. Погребальные памятники*. Симферополь: Бизнес-Информ.
- Сергацков, И. В. 2000. *Сарматские курган на Иловле*. Волгоград: ВолГУ.
- Симоненко, А. В. 1993. *Сарматы Таврии*. Киев: Наукова думка.
- Симоненко А. В. 2001. О датировке и происхождении античных драгоценностей из погребений сарматской знати 1 — начала 2 в. н. э. В: Зуев, В. Ю. (ред.). *Боспорский феномен. Колонизация региона, формирование полисов, образование государства*. 2. Санкт-Петербург: Государственный Эрмитаж, с. 190-194.
- Симоненко, А. В. 2006. Стекло миллефиори в сарматских погребениях. В: Симоненко, А. В. (ред.). *Liber Archaeologicae. Сборник статей, посвященный 60-летию Б. А. Раева*. Краснодар; Ростов-на-Дону: ЮНЦ РАН, с. 137-152.
- Симоненко, А. В. 2007. Стекланные и фаянсовые изделия из Ногайчинского кургана (к дискуссии о дате памятника). *Археология, этнография и антропология Евразии*, 1 (29), с. 57-66.
- Симоненко, А. В. 2011. *Римский импорт у сарматов Северного Причерноморья*. Санкт-Петербург: СПбГУ; Нестор-История.
- Симоненко, А. В., Лобай, Б. И. 1991. *Сарматы Северо-Западного Причерноморья в I в. н. э. (погребения знати у с. Пороги)*. Киев: Наукова думка.
- Сорокина, Н. П., Трейстер, М. Ю. 1983. Две группы бронзовых зеркал из собрания Государственного Исторического музея. *Советская археология*, 4, с. 142-154.
- Трейстер, М. Ю. 2000. О ювелирных изделиях из Ногайчинского кургана. *Вестник древней истории*, 1, с. 182-202.
- Труфанов, А. А. 2009. Хронология могильников Предгорного Крыма 1 в. до н. э. — 3 в. н. э. *Stratum plus*, 4, с. 117-328.
- Шкорпиль, В. В. 1905. Отчет о раскопках в г. Керчи в 1903 г. *Известия императорской археологической комиссии*, 17, с. 42-72.
- Шкорпиль, В. В. 1913. Отчет о раскопках в г. Керчи и в ст. Таманской в 1910 г. *Известия императорской археологической комиссии*, 47, с. 42-72.
- Шрамко, Б. А. 1962. *Древности Северского Донца*. Харьков: ХГУ.
- Щепинский, А. О. 1977. Скарби сарматської знаті. *Вісник АН УРСР*, 10, с. 75-76.
- Шукин, М. Б. 1989. На западных границах Сарматии (некоторые проблемы и задачи исследования). В: Раев, Б. А. (ред.). *Кочевники евразийских степей и античный мир (проблемы контактов)*. Материалы 2-го археологического семинара. Новочеркасск: Музей донского казачества, с. 31-56.
- Andrási, J. 2008. *The Berthier-Delagarde Collection of Crimean Jewellery in the British Museum and Related Material*. London: The British Museum.
- Bromberg, A. R. 1991. *Gold of Greece. Jewelry and Ornaments from the Benaki Museum*. Dallas: Dallas Museum of Art.
- Deppert-Lippitz, B. 1985. *Griechischer Goldschmuck*. Mainz: Zabern.
- Georgoula, E. (ed.). 1999. *Greek jewellery from Benaki Museum Collections*. Athens: ADAM.
- Gorskaya, O. 2022. Replenishment of the Hermitage Collection at the End of the 19th Century on the Example of the Deal with Odessa Antique Dealer J. Lemme in 1893. In: Queyrel, F., Boschung, D., Colonna, C., Mathieux, N. (eds.). *Collections et collectionneurs d'antiquités en Europe à la Belle Époque (1870—1914)*. Paris: Hermann Editeurs, p. 73-82.
- Greifenhagen, A. 1970. *Schmuckarbeiten in Edelmetall*. I: Fundgruppen. Berlin: Gebr. Mann.
- Hackens, T., Lévy, E. 1965. Trésor hellénistique trouvé à Délos en 1964. *Bulletin de correspondance hellénique*, 89, p. 503-566.
- Higgins, R. A. 1980. *Greek and Roman Jewellery*. Los Angeles: University of California.
- Hoffmann, H., Davidson, P. F. 1965. *Greek gold: jewelry from the age of Alexander*. Mainz: P. von Zabern.
- Hoffmann, H., von Clear, V. 1968. *Antiker Gold- und Silberschmuck. Katalog mit Untersuchung der Objekte auf technischer Grundlage*. Mainz: P. von Zabern.
- Jackson, M. M. 2006. *Hellenistic Gold Eros Jewellery: Technique, style and chronology*. Oxford.
- Lungu, V., Covacef, Z., Chera, C. 2011. *Bijuterii antice din aur din colectiile Muzeului de Istorie Natională și Arheologie Constanța*. Constanța: Ex Ponto.
- Lévy, E. 1968. Nouveaux bijoux à Délos. *Bulletin de correspondance hellénique*, 92, p. 523-539.

Marshall, F. H. 1911. *Catalogue of the Jewellery, Greek, Etruscan and Roman, in the Department of Antiquities, British Museum*. London: The British Museum.

Mordvintseva, V. 2002. A pair of golden earrings from Ust'-Al'ma, Crimea. *Eurasia Antiqua*, 8, p. 347-352.

Oberländer-Tárnoveanu, E., Pérez, A. C. (eds.). 2021. *Archaeological treasures of Romania: Dacian and roman roots*. Madrid: Arias Montano.

Frommer, M. 1990. *Untersuchungen zur Chronologie früh- und hochhellenistischen Goldschmucks*. Tübingen: Wasmuth.

Pirzio, L., Stefanelli, B. 1992. *L'Oro dei Romani. Gioielli di Età Imperiale*. Roma: L'Erma di Bretschneider.

Picón, C. A., Mertens, J. R., Herrmann, A. 1996. Recent Acquisitions: A Selection 1995—1996. *Bulletin of the Metropolitan Museum of Art*, 54, 2, p. 7-16.

Polit, B. 2022. *Jewellery of the barbarian societies from the Crime in the Sarmatian Period. Earrings, Bracelets, Band and Finger Rings*. Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.

Simonenko, A. V. 2008. Römische Importe in sarmatischen Denkmäler des nördlichen Schwarzmeergebietes. In: Simonenko, A. V., Marčenko, I. I., Limberis, N. Yu. *Römische Importe in sarmatischen und maiotischen Gräbern zwischen Unterer Donau und Kuban*. Archäologie in Eurasien, 25. Mainz: P. von Zabern, S. 3-264.

Tonkova, M. 2015. The jewellery of a wealthy Thracian woman from Anchialos and the fashion in Middle and Late Hellenistic jewellery. In: Raux, S., Bertrand, I., Feugère, M. (eds.). *Actualité de la recherche sur les mobiliers non céramiques de l'Antiquité et du haut Moyen Âge. Actes de la table ronde européenne instrumentum, 18—20 octobre 2012*. Lyon: Monique Mergoïl Montagnac, p. 699-716.

Treister, M. Ju. 1997. Concerning the Jewellery items from the Burial Mound at Nogaichik. *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, 4 (2), p. 122-157.

Ščepinskij, A. A. 1994. Über die Aristokratie der Sarmaten im nördlichen Schwarzmeergebiet. *Zeitschrift für Archeologie*, 2, S. 87-106

Walker, S., Higgs, P. (eds.). 2001. *Cleopatra of Egypt: from History to Myth*. Princeton: Princeton University.

REFERENCES

Anfimov, N. V. 1987. *Drevnee zoloto Kubani*. Moskva: Ministerstvo kultury SSSR.

Balabanov, P. 1976. Originalni nakiti ot pogrebenie na bogata trakiyka. *Izkustvo*, 4, s. 28-32.

Balabanov, P. 1979. Mogilno pogrebenie na bogata trakiyka ot Anhialo. *Arheologia*, s. 23-32.

Zaitsev, Yu. P., Mordvintseva, V. I. 2003. «Nogaichinskiy» kurgan v stepnom Krymu. *Vestnik drevnei istorii*, 3, s. 66-99.

Zaitsev, Yu. P., Mordvintseva, V. I. 2004. «Tsaritsa» iz Nogaichinskogo kurgana: vozmozhnosti istoricheskikh rekonstruktsii. In: Zuev, V. Iu. (red.). *Bosporskii fenomen: problemy khronologii i datirovki pamiatnikov*. 2. Sankt-Peterburg: Gosudarstvennyi Ermitazh, s. 290-297.

Zaitsev, Yu. P., Mordvintseva, V. I. 2007. Datirovka pogrebeniia v Nogaichinskom kurgane. Dialogi s opponentom. In: Zaitsev, Yu. P., Mordvintseva, V. I. (red.). *Drevniia Tavrka*. Simferopol: Universum, s. 319-358.

Zaitsev, Yu. P., Mordvintseva, V. I., Hellström, K. 2013. Radiouglerodnoe datirovanie zhenskogo elitnogo pogrebeniia Nogaichinskogo kurgana (Krym) v kulturno-istoricheskom kontekste. In: Khrapunov, I. N. (red.). *Krym v sarmatskuiu epokhu (II v. do n. e. — IV v. n. e.)*. I. Simferopol; Bakhchisarai: Dolia, s. 44-60.

Zasetskaia, I. P. 2011. *Sokrovishcha kurgana Khokhlach. Novoherkasskii klad*. Sankt-Peterburg: Gosudarstvennyi Ermitazh.

Zasetskaia, I. P. 1993. Materialy Bosporskogo nekropolia vtoroi poloviny IV — pervoi poloviny V v. n. e. *Materialy po arkheologii i etnografii Tavrii*, 3, s. 23-105.

Kashuba, M. T., Kurchatov, S. I., Shcherbakova, T. A. 2001—2002. Kochevniki na zapadnoi granitse velikoi stepi (po materialam kurganov u s. Mokra). *Stratum plus*, 4, s. 180-252.

Kovpanenko, G. T. 1986. *Sarmatskoe pogrebenie I v. n. e. na Yuznom Buge*. Kiev: Naukova dumka.

Kunina, N. 1997. *Antichnoe steklo v sobranii Ermitazha*. Sankt-Peterburg: Gosudarstvennyi Ermitazh.

Maksimova, M. I. 1979. *Artiukhovskii kurgan*. Sankt-Peterburg: Gosudarstvennyi Ermitazh.

Mordvintseva, V. I. 2002. Tri primera ukrasheniia mestnogo proizvodstva iz Ust'-Al'minskogo mogilnika v Krymu. In: Zuev, V. Yu. (red.). *Bosporskii fenomen. Pogrebalnye pamiatniki i sviatilishcha*. 2. Sankt-Peterburg: Gosudarstvennyi Ermitazh, s. 115-118.

Mordvintseva, V. I., Treister, M. Yu. 2007. *Proizvedeniia turetiki i iuelirnogo iskusstva v Severnom Prichernomore*. I—III. Simferopol; Bonn: Tarpan.

Mordvintseva, V. I., Khabarova, N. V. 2006. *Drevnee zoloto Povolzhia*. Simferopol: Tarpan.

Oreshnikov, A. V. 1894. Neskolko zamechaniy o drevnostiakh, naidennykh v s. Parutino v 1891 g. *Drevnosti. Trudy Moskovskogo Arkheologicheskogo Obshchestva*, 15, II, s. 1-14.

Puzdrovskii, A. Ye. 2004. K voprosu o khronologii i etnokulturnoi prinadlezhnosti pogrebenii s ozhereliiami s podveskami v vide babochek. In: Zuev, V. Yu. (red.). *Bosporskii fenomen. Problemy khronologii i datirovki pamiatnikov*. 2. Sankt-Peterburg: Gosudarstvennyi Ermitazh, s. 298-305.

Puzdrovskii, A. Ye. 2007. *Krymskaia Skifiia II v. do n. e. — III v. n. e. Pogrebalnye pamiatniki*. Simferopol: Biznes-Inform.

Sergatskov, I. V. 2000. *Sarmatskie kurganna Ilivle*. Volgograd: VolGU.

Simonenko, A. V. 1993. *Sarmaty Tavrii*. Kiev: Naukova dumka.

Simonenko A. V. 2001. O datirovke i proiskhozhdenii antichnykh dragotsennostei iz pogrebenii sarmatskoi znati 1 — nachala 2 v. n. e. In: Zuev, V. Yu. (red.). *Bosporskii fenomen. Kolonizatsiia regiona, formirovanie polisov, obrazovanie gosudarstva*. 2. Sankt-Peterburg: Gosudarstvennyi Ermitazh, s. 190-194.

Simonenko, A. V. 2006. Steklo millefiori v sarmatskikh pogrebeniiax. In: Simonenko, A. V. (red.). *Liber Archaeologicae. Sbornik statei, posviashchennyi 60-letiiu B. A. Raeva*. Krasnodar; Rostov-na-Donu: IuNTS RAN, s. 137-152.

Simonenko, A. V. 2007. Stekliannye i faiansovye izdeliia iz Nogaichinskogo kurgana (k diskussii o date pamiatnika). *Arkheologiiia, etnografiia i antropologiiia Evrazii*, 1 (29), s. 57-66.

Simonenko, A. V. 2011. *Rimskii import u sarmatov Severnogo Prichernomia*. Sankt-Peterburg: SPbGU; Nestor-Istoriia.

Simonenko, A. V., Lobai, B. I. 1991. *Sarmaty Severo-Zapadnogo Prichernomia v I v. n. e. (pogrebeniia znati u s. Porogi)*. Kiev: Naukova dumka.

Sorokina, N. P., Treister, M. Yu. 1983. Dve grupy bronzykh zerkal iz sobraniia Gosudarstvennogo Istoricheskogo muzeia. *Sovetskaia arkheologiiia*, 4, s. 142-154.

Treister, M. Yu. 2000. O yuvelirnykh izdeliiax iz Nogaichinskogo kurgana. *Vestnik drevnei istorii*, 1, s. 182-202.

Trufanov, A. A. 2009. Khronologiia mogilnikov Predgornogo Kryma 1 v. do n. e. — 3 v. n. e. *Stratum plus*, 4, s. 117-328.

Shkorpil, V. V. 1905. Otchet o raskopkakh v g. Kerchi v 1903 g. *Izvestiia imperatorskoi arkheologicheskoi komissii*, 17, s. 42-72

Shkorpil, V. V. 1913. Otchet o raskopkakh v g. Kerchi i v st. Tamanskoi v 1910 g. *Izvestiia imperatorskoi arkheologicheskoi komissii*, 47, s. 42-72.

Shchepinskii, A. O. 1977. Skarbi sarmatskoi znati. *Visnyk AN URSS*, 10, s. 75-76.

Shramko, B. A. 1962. *Drevnosti Severskogo Donsa*. Kharkov: KhGU.

Shchukin, M. B. 1989. Na zapadnykh granitsakh Sarmatii (nekotorye problemy i zadachi issledovaniia). In: Raev,

E. Velychko

COMPOSITE EARRINGS WITH AMPHORA-SHAPED PENDANTS FROM SARMATIAN SITES IN THE NORTH PONTIC REGION

The composite earrings from Sarmatian burials at the Nohaychik Barrow and Sokolova Mohyla, as well as similar adornments from the necropolises of Pantikapaion on Glinyshche and Mount Mithridates, and Olbia are analysed in the paper.

Most known examples of such earrings from the North Pontic region date to the 1st century AD. The only known exception is a pair of exquisite earrings with emeralds of the late 2nd—1st century BC from Nohaychik Barrow. The dating of this burial assemblage is still debated. According to Yuriy Zaitsev and Valentina Mordvintseva, it is dated to the first half of the 1st century BC. In contrast, Oleksandr Symonenko dated it to the second half of the 1st — early 2nd century AD.

In the 1st century AD earrings with amphora-shaped pendants and chains retained the elements that linked them to Hellenistic jewellery in general, and specifically to the Nogaychik earrings. The remake of design details of the Hellenistic adornments clearly demonstrates that «old» jewellery or its components have been known during Roman times. This is additionally evidenced by the prolongation of jewellery production based on older designs from the 2nd—1st century BC, albeit altered and reinterpreted. Such a feature may be explained by the persistence of certain types of Hellenistic jewellery in use during Roman times, catering to the aesthetic preferences of local elites who valued vivid ornamentation and expressive details. In this context, the significant number of late Hellenistic jewellery in the Nohaychik Barrow does not seem unusual if we accept the late dating proposed by Oleksandr Symonenko. Especially considering the impression that the Nohaychik jewellery set was carefully and tastefully selected by its owneress and highly valued, as confirmed by the traces of repair on the earrings.

It is undeniable that the earrings from the Nohaychik Barrow are imports and demonstrate certain features traditionally associated with jewellery from the Southeastern Mediterranean. The production of earrings of this pattern from burials of the 1st century AD can probably be attributed to the North Pontic region.

Keywords: jewellery art, Sarmatians, earrings, Hellenistic period, Roman period.

Отримано / Received: 19.10.2025

Прийнято після рецензування /

Accepted after review: 22.02.2026

Опубліковано / Published: 30.06.2026

ВЕЛИЧКО Євгенія, Національний музей історії України — філіал Скарбниці Національного музею історії України, Київ, Україна.

Evgeniya VELYCHKO, National Museum of the History of Ukraine — branch Treasury of the National Museum of the History of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0002-6701-1869,

e-mail: lerejena@gmail.com.

B. A. (red.). *Kochevniki evraziiskikh stepei i antichnyi mir (problemy kontaktov). Materialy 2-go arkhelogicheskogo seminara*. Novocherkassk: Muzei donsokogo kazachestva, s. 31-56.

Andrási, J. 2008. *The Berthier-Delagarde Collection of Crimean Jewellery in the British Museum and Related Material*. London: The British Museum.

Bromberg, A. R. 1991. *Gold of Greece. Jewelry and Ornaments from the Benaki Museum*. Dallas: Dallas Museum of Art.

Deppert-Lippitz, B. 1985. *Griechischer Goldschmuck*. Mainz: Zabern.

Georgoula, E. (ed.). 1999. *Greek jewellery from Benaki Museum Collections*. Athens: ADAM.

Gorskaya, O. 2022. Replenishment of the Hermitage Collection at the End of the 19th Century on the Example of the Deal with Odessa Antique Dealer J. Lemmé in 1893. In: Queyrel, F., Boschung, D., Colonna, C., Mathieux, N. (eds.). *Collections et collectionneurs d'antiquités en Europe à la Belle Époque (1870—1914)*. Paris: Hermann Editeurs, p. 73-82.

Greifenhagen, A. 1970. *Schmuckarbeiten in Edelmetall. I: Fundgruppen*. Berlin: Gebr. Mann.

Hackens, T., Lévy, E. 1965. Trésor hellénistique trouvé à Délos en 1964. *Bulletin de correspondance hellénique*, 89, p. 503-566.

Higgins, R. A. 1980. *Greek and Roman Jewellery*. Los Angeles: University of California.

Hoffmann, H., Davidson, P. F. 1965. *Greek gold: jewelry from the age of Alexander*. Mainz: P. von Zabern.

Hoffmann, H., von Clear, V. 1968. *Antiker Gold- und Silberschmuck. Katalog mit Untersuchung der Objekte auf technischer Grundlage*. Mainz: P. von Zabern.

Jackson, M. M. 2006. *Hellenistic Gold Eros Jewellery: Technique, style and chronology*. Oxford.

Lungu, V., Covacef, Z., Chera, C. 2011. *Bijuterii antice din aur din colecțiile Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța*. Constanța: Ex Ponto.

Lévy, E. 1968. Nouveaux bijoux à Délos. *Bulletin de correspondance hellénique*, 92, p. 523-539.

Marshall, F. H. 1911. *Catalogue of the Jewellery, Greek, Etruscan and Roman, in the Department of Antiquities, British Museum*. London: The British Museum.

Mordvintseva, V. 2002. A pair of golden earrings from Ust'-Al'ma, Crimea. *Eurasia Antiqua*, 8, p. 347-352.

Oberländer-Târnoveanu, E., Pérez, A. C. (eds.). 2021. *Archaeological treasures of Romania: Dacian and roman roots*. Madrid: Arias Montano.

Pfrommer, M. 1990. *Untersuchungen zur Chronologie früh- und hochhellenistischen Goldschmucks*. Tübingen: Wasmuth.

Picón, C. A., Mertens, J. R., Herrmann, A. 1996. Recent Acquisitions: A Selection 1995—1996. *Bulletin of the Metropolitan Museum of Art*, 54, 2, p. 7-16.

Pirzio, L., Stefanelli, B. 1992. *L'Oro dei Romani. Gioielli di Età Imperiale*. Roma: L'Erma di Bretschneider.

Polit, B. 2022. *Jewellery of the barbarian societies from the Crimea in the Sarmatia Period. Earrings, Bracelets, Band and Finger Rings*. Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.

Simonenko, A. V. 2008. Römische Importe in sarmatischen Denkmäler des nördlichen Schwarzmeergebietes. In: Simonenko, A. V., Marčenko, I. I., Limberis, N. Yu. *Römische Importe in sarmatischen und maiotischen Gräbern zwischen Unterer Donau und Kuban*. Archäologie in Eurasien, 25. Mainz: P. von Zabern, S. 3-264.

Tonkova, M. 2015. The jewellery of a wealthy Thracian woman from Anchialos and the fashion in Middle and Late Hellenistic jewellery. In: Raux, S., Bertrand, I., Feugère, M. (eds.). *Actualité de la recherche sur les mobiliers non céramiques de l'Antiquité et du haut Moyen Âge. Actes de la table ronde européenne instrumentum, 18—20 octobre 2012*. Lyon: Monique Mergoil Montagnac, p. 699-716.

Treister, M. Ju. 1997. Concerning the Jewellery items from the Burial Mound at Nogaichik. *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, 4 (2), p. 122-157.

Ščepinskij, A. A. 1994. Über die Aristokratie der Sarmaten im nördlichen Schwarzmeergebiet. *Zeitschrift für Archeologie*, 2, S. 87-106

Walker, S., Higgs, P. (eds.). 2001. *Cleopatra of Egypt: from History to Myth*. Princeton: Princeton University.